

Lilijana Burcar

STARIZEM ALI STAROSTIZEM?

Ob spremembi družbenoekonomskega sistema in razgradnji socialistične države blaginje izginjata tudi sistemska skrb za starejše in pozitiven odnos do njih. Namesto tega so na delu družbenoekonomske silnice, ki si prizadevajo za institucionalno porajanje odklonilnega odnosa do starejših, njihovo degradacijo in prekategorizacijo v posebno skupino homogeno nezaželenih drugih takoj ali tik pred tem, ko dosežejo predpisani *starostni prag za upokojitev*. Ta služi kot *arbitrarni kronološki mejnik*, na podlagi katerega se generacija, opredeljena kot starejša, ločuje od drugih kot domnevno diametralna nasprotna in povsem drugačna skupina (ne)ljudi: po izkrivljeni neoliberalni interpretaciji naj bi upokojeni starejši bile breme, zato naj bi bili domnevno upravičeno obravnavani kot tujek, s tem pa kot nevarnost sistemu in elementarna grožnja vsem ostalim. Priča smo torej sistemskemu popredmetenju in razčlovečenju starejših z namenom, da bi tako lažje ustvarili dežurnega krivca in prikrili strukturne vzroke njihovega osiromašenja in osiromašenja naslednjih generacij ob prehodu med upokojene. To je namreč posledica razgradnje in privatizacije javnega pokojninskega sistema kot tudi krčenja in razgradnje ter vsaj delne privatizacije in s tem vse večje nedostopnosti institucionalne oskrbe starejših. Vse to spremlja potiskanje starejših v izolirani krog družinske neprofesionalne skrbi¹ in umišljeno zadostne individualne odgovornosti.

Ta *ideologija odrugečenja starejših*, ki je tudi temelj njihovega prikazovanja kot povsem ločene skupine, izhaja iz procesov, ki so povezani s sistemskim krčenjem in uzakonjenim odvzemom temeljnih socialno-ekonomskih pravic. Ideologija odrugečenja starejših deluje na načelu, ki starejše, ko dosežejo starostni prag za upokojitev, prikazuje kot razčlovečene druge z namenom, da bi se vanje lažje projiciralo in s tem nevtraliziralo tudi splošno nezadovoljstvo ostalega prebivalstva, s tem pa odvrnila pozornost od strukturnih dejavnikov, ki krčijo operativni prostor in blaginjo celotnega prebivalstva. Za ideologijo odrugečenja starejših je torej značilno, da služi sistemski degradaciji starejših kot ljudi. To je ideologija, ki je namenjena proizvodnji in zakoreninjanju dehumaniziranega gledanja na starejše ter s tem tudi legitimaciji njihove drugorazredne obravnave na institucionalni

Izr. prof. dr. Lilijana Burcar, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, lilijana.burcar@guest.arnes.si

¹ S tem se tudi ponovno vrašča konservativno preoblikovan pojem družine in nastavlja patriarhalna struktura družinske skupnosti, saj se poprej institucionalno razpršena in profesionalna skrb v koncentrirani obliki spet prelaga na ramena ene same laične ženske znotraj družine. Družina, ki mora nujno vključevati tudi otroke, pa se obravnava, kot da je samozadostna ekonomska enota, avtomatično večgeneracijska ekonomskim migracijam navkljub in danost oziroma vsiljena nuja sleherne posameznice oziroma slehernega posameznika.

ravni. Na podlagi te ideologije se starejšim upokojenim odteguje status človeka oziroma se jih degradira do te mere, da se jih začne obravnavati kot inferiorno in zato kot povsem drugačno vrsto ljudi (Bytheway v Iversen, Larsen in Solem, 2009, str. 9), kot so bili še včeraj, tik preden so prestopili sicer arbitrarno določeno in institucionalno spremenljivo starostno mejo za upokojitev.

Pri uvajanju pojmov, s katerimi to ideologijo poimenujemo ali opisujemo, je zato potrebna previdnost in preiščlenost. Zavedanje in poznavanje osnovnega družbenoekonomskega konteksta, kot smo ga skicirali zgoraj – ta pa temelji na utrjevanju in poglobljanju neenakosti in zato to ideologijo tudi proizvaja – odločilno vpliva na pravilno nastavitve poimenovanja, s tem pa tudi na oblikovanje zornega kota in načina pristopa do te družbene problematike. Ključnega pomena je, da s poimenovanjem, ki ga uvajamo, ne utrjujemo obstoječih ideoloških vpisov, saj s tem prispevamo k nadaljnji naturalizaciji in perpetuaciji odrugačenja starejših. Namesto da s poimenovanjem krepimo in tako sodelujemo pri poglobljanju konstruktov o starejših kot nezaželenih drugih, je treba poimenovanje zastaviti tako, da z njim vsaj nakažemo, če ne že jasno predočimo, da gre v prvi vrsti za strukturno pogojen proces marginalizacije in družbene konstrukcije starejših kot umišljenega negativnega odklona od preostalega človeštva na podlagi arbitrarno določene vstopne točke, ki služi tovrstni prekategorizaciji, in sicer institucionalno premični starostni meji za dosego pokojnine (ki se bo v prihodnje še zviševala oziroma premikala navzgor). S tako nastavljenim pojmom lahko to ideologijo predočimo kot sestavni del širšega družbenega fenomena in nikakor ne reduktivno le kot stvar domnevno zgolj individualnih (in samonaraslih) predsodkov.

V tem pogledu sta zgovorna prav na novo uvajajoča se izraza *starizem* (v družboslovnih razpravah) in *starostizem*. Starizem podleaga naturalizaciji in nadaljnjemu podvajanju negativnih konstruktov o starejših, saj za svoje korenisko izhodišče jemlje pridevnik z negativnim prizvokom. Slednjega namesto v spolno nezaznamovani srednji obliki ponuja v moški obliki, vtihotapljač in nastavljač moško obliko kot domnevno univerzalno in nezaznamovano (kar seveda po tej analogiji in interpretaciji pomeni, da žensko označeno velja za partikularno in odklonsko). V SSKJ prve štiri razlage gesla »star« nosijo negativne konotacije in se nanašajo na nekaj, kar je »v zadnjem obdobju življenja« ali »kar nima več ustrezne, potrebne kakovosti uživanja«, kar »ima razmeroma veliko let« ali pa je »značilno za starega človeka, zlasti po videzu«. Vse štiri razlage spremljajo izključno negativni primeri, kot so »ni si mislil, da je star«, »krompir je že star«, »ima starega moža« in »njegov obraz je postal star« (SSKJ 1998, str. 1302). Šele peta razlaga gesla »star/a/o« se nanaša na »število časovnih enot, preteklih od rojstva koga ali nastanka nečesa« (prav tam), kar priča, da gre v prvi vrsti za pridevnik z negativno rabo. Skovanka starizem, ki izhaja iz pridevnika, pozornost sicer usmerja k starosti, a na način, ki potrjuje odklonilen pogled na starejše in s katerim se nadalje naturalizirajo vse močnejši predsodki in stereotipi, kot da bi šlo za naravno stanje in ne za *poustvarjeni način gledanja na starejše*, ki ga producira določeni družbenoekonomski sistem.

Izraz *starostizem*, ki izhaja iz samostalnika, počne ravno nasprotno. Opozarja na proces družbene konstrukcije starosti kot nečesa poustvarjeno odklonilnega in do česar velja

zavzeti kritično distanco. Poudarja, kaj je tarča, in opozarja na prekategoriizacijo življenjskega obdobja, ki je v izhodišču nevtrarno, saj gre zgolj za eno od etap v življenju – ali pa celo pozitivno osmišljeno, če govorimo o stárostih oziroma starešinah neke skupnosti – v zdaj ločeno nastavljeno ali posebej izluščeno in zato zaznamovano kategorijo. Ta je skupaj s svojimi predstavniki posledično podvržena negativnemu gnetenju in negativnim ideološkim vpisom. Pojem starostizem v tem trenutku deluje sicer kot zasilno izhodišče, a še vedno kot oprijemljivejša alternativa za poimenovanje te ideologije. Z njo nas namreč ne staplja, ampak nas – opozarjajoč na to, kaj je tarča, in vodeč v postanek in premislek – od nje vsaj za drobno ped distancira. Označuje namreč proces vpisovanja poustvarjene negativnosti in odklonskosti, usmerjajoč s tem pozornost k postopkom podruženja nečesa, kar doslej ni imelo inherentno negativne vrednosti, in sicer prav na podlagi arbitrarno odbranega starostnega praga.

LITERATURA

- Iversen, T. N., Larsen, L. in Solem, E. P. (2009). A Conceptual Analysis of Ageism. *Nordic Psychology*, 61(3), 4–22.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1998. Ljubljana: DZS.